

Vegyten.

A JECEZALAK ÉS VEGYALKAT KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS. — Régóta ismeretes, hogy a vegyalkat és jegeczalak között törvényszerű összefüggés létezik; ezen összefüggés azonban oly bonyolodott, hogy még eddig nem sikerült azt felderíteni. Ezen irányban az első lépést Mitscherlich tette, midőn az isomorphia törvényét felfedezte, mely számos tényt világosított fel a vegytenban, de különösen az ásványtanban, s azóta a jegeczalak és vegyalkat közötti összefüggést már sem a chemikusok, sem a mineralógok nem ignorálják. P. Groth közelebb szintén e tárgy felderítésével foglalkozott, kutatásait azonban csak szerves vegyületekre terjeszté ki, s különösen az illatos vegyületeket és azok származékait vizsgálta.

A benzolban ($C_6 H_6$) mely a rhombos rendszerben kristályodik, a hidrogen parányokat helyettesíteni lehet részben hydroxyl ($H O$) által; akkor elő állnak a phenol, resorcin, hydrochinon, melyek mindannyian ismét a rhombos rendszerben kristályodnak s csak a tengely viszonyaik eltérők az eredeti benzolétól. Úgy látszik, hogy e vegyületek jegecz alakja hydroxyl által, ha az a vegyületbe lép, csupán egy tengely irányában szenved változást. A chlór, bróm, és jódparányok sokkal hathatósabb változást idéznek elő, a mennyiben nemcsak a jegeczalakot, hanem a jegeczrendszert is megváltoztatják. — Groth azt véli, hogy a jegecz-alak megváltozása a következőktől függ:

1. A helyettesítő parány vagy parány-csoport alakváltoztató erélyétől.
2. Azon vegyület vegy-tulajdonosságaitól, melyben a helyettesítés történik.
3. A vegyületnek jegeczrendszerétől.
4. A belépő paránycsoport viszonyos állásától a vegyület megmaradt parány-csoportjához.

L. B.

ERJEDÉS. — Tichborne kísérleteket tett a felett, hogy a különféle helyekről gyűjtött por mennyire képes czukor oldatban erjedést előidézni. Meglepő, hogy 134 láb magasban (Nelson-oszlopról Dublinban) gyűjtött por még tartalmazott szerves anyagot, mely czukor oldatban erjedést idézett elő. — L. B.

EGY MULT SZÁZADRELI MAGYAR FÜVÉSZKÖNYV ISMERTETÉSE. — „*Új füves és virágos magyar kerti, melyben mindenik fűnek és virágnak neve, neme, ábrázatja, természete és ezekhez képest különbözőféle hasznai, értelmessen megjegyeztettek Csapo József medicinae doctor, és nemes szabad királyi Debretzen várossának physikus által.*“ E szavak után a czimlap közepe táján egy szökőkút fametszetü képe látható 3+3 populus pyramidalis által körülvéve. *Második nyomtatás. Pósonyban és Pesten, Fűskuti Landerer Mihály' költségével és betüivel 1792.*“ 21 $\frac{3}{8}$ iv kis 8-ad rétbén, 3 számozatlan levél az előszó, beszámítva azon 305 lapba, melyekre a tulajdonképi tárgyalás terjeszkedik.

Magát a czimlapot szerzőnek Trtina András által rajzolt, szintén fametszetü arczképe előzi meg következő aláírással: „*Josephus Csapo. Nobilis Hungarus, Medic: Doct: & (et) L. R. Cittis Debretzinensis — Physicus. Natus Jaurini Anno 1734 die 18 Julij*“ Szerző maga mellképben asztal mellett áll, reá nyugtatott jobb kezében nyitott könyv van, melyben „*Új magyar kerti*“ olvasható. Kissé tovább családi nemesi czimere, halmos mezőn hátsó lábaira ágaskodott szarvas látszik. Bal kezében egy növény, lythrum salicaria kinézésű, van, a háttérben pedig felemelt függöny möggül egy 4 rekeszre osztott könyvekkel telt szekrény tűnik elé.

A 305-ik lap után külön előszó következik a szintén számozatlan 17 levélre terjedő 4 mutató táblához, melyek használata, valamint az egész mű céljáról a czimlapot követő „*Rö-*

vid beszédek az bötsös olvasóhoz“ című fő előszó ad felvilágosítást. Ebben szerző egyebek közt így ír: *Én is azért ez ékes Magyar Nemzetnek hasznára, és meg-tisztelésére, ezen új Füves és Virágos Magyar Kertet magam-elkészítetem, s a' mint most vagyok, sok fáradsággal és munkával (de nem kérdésből szóllok) Először sok idő múlva rendben szedegétem, 's az után saját kezemmel, kétszer illy rendel le-irtan 's nyomtatattam, hogy az egész Magyar Hazában a' füvekben gyönyörködők, mind pedig a Füvek nélkül szükkülködők, az kívánatát füvet mind ez könyvetskében, mind a' mezőben, könnyű úton módon meg-találhassák, és magok hasznára fordíthassák: Ez Magyar Kertbe pedig a' füveknek a' Virágoknak illy rendel szabtam, hogy tudni-illik négyszáz tizenhét nevezetesebb füvet Alphabeticus rendben helyeztettem, azon néven nevezvén mindeniket a mely szokotabb és helyessebb, utánna pedig mindenik Fűnek több Magyar nevei helyheztetvén; Ezek után pedig Deák, Frantzia, Olasz, és Német neveket irtam. Ez alatt mindenik füvet úgy le-rajzoltam, nagyságára, színére, 's formájára nézve, hogy azt az Olvasó meg-csmérhesse és ehhez képest könnyű mód-dal, a hol mindenik Fű teremni szokott, meg-kereshesse: Ezeknek utánna mindenik Fűnek belső 's külső Hasznait, külömbféle belső nyavalyák, és az Emberi testnek külső romlásai ellen fel-jedzettem: Ezek alatt a füveknek Oeconomicus vagy köz hasznairól-is emlékezet vagyok. Utoljára némelly Botanikus Observatiokat és Orvosi Tanátlásokat, 's egyéb hasznos Praecautiókat egyik másik Fű eránt a' kegyes Olvasóval közlelni, kívántam: Mind ezek után pedig egy szükséges Mutató Táblát Alphabeticice irtam, mellyben ez Füves, és Virágos Kertben, általam nagy szorgalmatossággal és vigyázással plándált mindenik ékes Plántátskának sok egyébféle neve-is fel-jegyezve vagynak, és fel-találhatóknak, mellyek öszvességgel hat száz negyvenhat számból állanak. Végte-*

re egy Deák és Német Index a Füvek neveiről subnectáltatott. Minden Rendben 's Karban helyeztettek előtt azért, reményilem ez munkámmal avagy csak azért -is kedvet találok, mivel jó és hasznos végre így el-készíteni igyekeztem. A Mindenható pedig Tégedet kedves Olvasó bódog és hosszú élettel koronázzon, én ohajtom és kívánom. Irtam Debretzenben Ezer Hétszáz hetven negyedik Esztendőben, Pünköst Havának Első Napján. Csapo József, Orvos Doktor és Szabad Királyi Nemes Debretzen Várossában Physikus.“

Danielik József „Magyar írók. Életrajz gyűjtemény. Pest 1858.“ című művében e munkának megjelenését 1774-re teszi Pozsonyba, mi az első kiadásról áll. Felemlíti ugyanott szerzőnek még két magyar munkáját u. m. „*Kis gyermekek ispitálja, mellyben különbféle nevezetesebb nyavalyái és külső hibái a kis gyermekeknek és ezek eránt lehető orvoslásnak lehető módja hűségesen megirattak. Nagy Károly 1771.*“ Továbbá „*Szegény embernek számára készült orvosló könyvecske. Pozsony 1791.*“ Szerző születési évét azonban hibásan teszi 1736-ra.

Közli: *Hanusz István.*

SOKRATES ÉS VERULAMI BACO. — Föltéve, hogy Justinián, midőn az at-henei iskolákat bezárta, felhívta volna azon utolsó néhány bölcszet, kik még fel-fellátogattak a Porticusba és az ő platánfák alatt lézengtek, adják elő érdemeiket, melyeknél fogva a köz-tiszteletre számíthatnak; föltéve hogy így szólt volna hozzájuk: „Ezer éve annak hogy Socrates e híres városban Protagorast és Hippiast faggatta; ez alatt az ezer év alatt minden nemzedék legkitűnőbb férfainak nagy része azon fáradozott, hogy tökéletessé tegye azt a philosophiát, a melyet ti tanítotok; e philosophiát bőkezűleg pártfogolták a hatalmasok; tanítóit legnagyobb tiszteletben tartotta a közönség, magához vonta az emberi értelem minden erejét és elevenségét: és még-

Vegyesek.

Vegyesek. is, mit eredményezett? Micsoda hasznos igazságra tanított bennünket, a mit ép úgy ne tudhattunk volna nélkülük is? Képesített-e bennünket valami olyan dolog véghez vitelére, a mit véghez ne vihettünk volna nélkülük is? — Ilyen kérdések, azt gyanítjuk, zavarba hozták volna Simpliciust és Isidort. Kérdezd meg ellenben Bacon valamelyik követőjét, hogy mit tett az új philozófia — így nevezték azt II. Károly (angol király) idejében — az emberiségért, és ő azonnal kész a felelettel: „Meghosszabbította az életet; enyhítette a fájdalmat; megszüntetett betegségeket; növelte a talaj termékenységét; új biztosságot adott a tengerésznek; új fegyvereket gyártott a harcosnak; folyamokra és öblökre atyáink előtt ismretlen alakú hidakat feszített; a villámot ártalmatlanná téve vezette le az égből a földre; a nappalihoz hasonló fényvel világította meg az éjszakát; kitágította az emberi szem látókörét; megsokszorozta az emberi izmok erejét; gyorsította a mozgást; megsemmisítette a távoltságot; megkönnyítette a közlekedést, eszme változást, baráti szolgálásokat és az üzletdolgok gyors elintézését; képessé tette az embert, hogy leszállhasson a tenger mélységére és fölemelkedhessék a levegőbe; hogy biztosan behatolhasson a föld vészes rejtekeibe; hogy a földet olyan kocsihoz utazhassa körül, a melyek élén nincsenek lovak fogva, s a tengert olyan hajókon járhatja be, a melyek szél ellenében is tíz tengeri mérföldet meg bírnak futni egy óra alatt. Azonban mindez csupán csak egy része az ő gyümölcseinek, — még pedig első gyümölcseinek. Mert olyan philozófia ez, a melyben nincs megállapodás, a mely soha sem érheti végét és soha sem lehet tökéletes. Az ő törvénye a haladás. Oly pont, a mely tegnap még láthatlan volt, ma már célpontjául szolgál, s holnap kiindulási pontja lesz.“ (Macaulay. Essays III.)

S. Gy.

CSILLAGÁSZTORONY AZ EGYENLÍTŐ KÖZELÉBEN. — A quitói egyetemhez (Ecuador köztársaság fővárosa Dél-Amerikában) nem régiben két német tudós hívatott meg. J. Menten a csillagászat és Theodor Wolf a természettudományok tanszékére. (Mindkettő jezsuita). — Pater Menten legelső teendője lesz egy csillagvizsgáló tornyot építtetni és berendezni, mely célra a köztársaság elnöke 100,000 frankot bocsátott rendelkezésére, hogy a csillagdát a tudomány mai állásának megfelelő műszerekkel tökéletesen (?) elláthassa. A csillagászati tudományra nézve igen fontos, hogy ott, az egyenlítő legközelében észleletek tételesen s az eredmények feldolgoztassanak. Sok más utazón kívül erre már Humboldt is nagy súlyt fektetett. Pater Mentent kitünő szakembernek mondják, tanulmányait a bonni egyetemen Argelander vezetése alatt végezte. Az utolsó évben Rómában a Collegium Romanum csillagdájában Pater Sechi mellett különösen az égi testek színekép-elemzésével foglalkozott. Elutazása előtt még Németország nevezetesebb csillagdait látogatta meg. — A csillagtudományra nézve örvendetes haladás! —

GYŰLÉKONY SELYEM. — Egy párisi selyemáru raktárban, reggeli 6 óra tájban tűz ütött ki, mely azon fekete-selyem csomagokban támadt, a miket csak nem rég vittek oda a festőből. Nehány csomagot kimentettek a raktárból, mielőtt még a tűz beléjük kapott volna, s ezeket megvizsgálva, úgy találták, hogy a tűz a selyemkötegek belsejében támadt, egyideig ott parázslott, végre fellobbant s az egész raktárt lángokba borította. Ez az eset igen figyelemre méltó. Persoz észleletei szerint, a fekete selyem, ha 100° C-ig hevítetik s azután a levegőre jut, magától is meggyúlad. Ebből a jelen esett is ki lehet magyarázni. Az egy-

másra halmozott, súlyos selyem kötegek lassanként elkezdenek melegedni, míg nem a hőség tetőfokát

éri el slángba burkolja az egész tömeget.

TÁRSULATI ÜGYEK.

LXVI. SZAKGYŰLÉS.

1870. december 7-én.

Elnök: **T h a n K á r o l y.**

B. Eötvös Loránd „*Doppler elvéről s alkalmazásáról a hang és fényre*“ tartott előadást.

Krenner József pedig rövid

ismertetést olvasott fel „*A Lobkovič-féle ásványgyűjteményről*“, — melynek végétével számos szép ásványpéldányt is bemutatott,

LXVII. VÁLASZTMÁNYI ÜLÉS.

1870. december 7-én.

Elnök: **T h a n K á r o l y.**

Titkár jelenti, hogy Pósnér K. Lajos, mint az 1871. évi londoni nemzetközi kiállítás kiküldött m. k. biztos felszólítja a társulatot a kiállításban való részvételle. — Miután maga a társulat — mint társulat e kiállításban nem óhajt részt venni, erre tagjait a Közlöny borítékán fogja felszólítani.

A titkár indítványozza, hogy miután jelenleg a tagok száma megint tetemesen felszaporodott, s a Közlöny jelen évi füzetéből, mely eddig 2500 példányban nyomatott, már k. b. csak 60 példány áll rendelkezésre, jövő évben a Közlöny 3000 példányban nyomassék. És ezzel kapcsolatban, hogy azon felmaradó néhány példány kötetenként csak 5 ftjával adassék. Továbbá, hogy a nyomdászterződés ideiglenes meghosszabbítása — miután az a jelen hó elején már lejárt — megengedtesék. — Elfogadjatik.

A Közlöny szellemi részére vonatkozólag pedig, óhajtandó levén, hogy az új trienniumban az eddigi szerkesztő-bizottság megnagyobbíttassék,

a szerkesztő-titkár felolvassa azok neveit, kiket e bizottságban való részvéttelre felszólított. Az új megnagyobbított bizottság*) a következő tagokból áll.

Állattanra: Kriesch János és Karl János.

Ásvány- és földtanra: Krenner József és Koch Antal.

Csillagtan-, physika- és meteorológiára: Szily Kálmán, Báro Eötvös Loránd, Heller Ágost, Roller Máttyás és Somogyi Rudolf.

Élettanra: Balogh Kálmán.

Gazdasági állat- és növénytanra: Dapsy László.

Növénytanra: Szontágh Miklós és Klein Gyula.

Vegytanra: Wartha Vincze.

Szerkesztők: Lengyel Béla és Petrovits Gyula.

A társulat helyiségére vonatkozólag jelenti a titkár, hogy azon szállás, melyet társulatunk eddig a Mérnök-

*) A mint véglegesen megállapítottott.

Egyetlennel közösen birt, november hó 10-én (tehát a múlt választmányi ülés után) felmondattott; de miután ezen ügyben gyors intézkedésre volt szükség, a Mérnök-Egylet már bérelt is egy alkalmas helyiséget (a dunaparti Stein-féle ház I-ső emeletén) a melynek egy elkülönített részét társulatunknak hajlandó volna átengedni. De miután az új helyiség tetemesen nagyobb az eddiginél, és tekintetbe véve, hogy jelenleg is 500 forintot fizettünk évenként a mostani szállás megosztásáért a Mérnök-Egyletnek, az új helyiségben pedig 3 külön szobát adnak rendelkezésünkre: a bérleti összeg is valmivel magasabb lesz s k. b. 800 forintot fog kitenni. — Miután társulatunknak a szállásra okvetlen szüksége van: e feltételek oly kikötéssel fogadtatnak el, hogy a Természettudományi Társulat olvasó-terme a Mérnök-Egyleti gyűlés-teremtől úgy különíttessék el, hogy a tagok a könyvtárt és a folyóiratokat mindenkor zavartalanul használhassák.

A titkár bejelenti, hogy a jelen évre kitűzött 3 pályakérdésre — melyek beküldési határideje már október 31-én lejárt — ezideig egy mű sem érkezett be.

Tudomásul van.

A múlt választmányi ülés határozata értelmében a jelen gyűlésre levén kitzve a készítenő művek tár-

gyának meghatározása a *pénztár állapotához mérve*, Egresy Rezső társulati pénztárnok felolvassa a mai napig terjedő kimutatását, melyből kiderült, hogy a társulat fedezetlen kiadásait leszámítva, még 2000 forint az illető célra minden bizonynyal rendelkezésre áll.

E tárgyról a választmányban bővebb eszmecsere fejlődvén, az ügy megvitatására és a tárgy kitűzésére — Balogh Kálmán, Dapsy László, Kriesch János, Szily Kálmán és Wartha Vincze urakból álló — 5 tagú bizottság kéretik fel, hogy az ügyről véleményüket és a teendő intézkedések irányítási módozatokat a jövő vál. ülés elé terjesszék. Fenntartatván a választmány azon határozata, hogy a 2000 frtnyi összeg egy mű jutalmazására fordíttassék.

Ezek után a titkár bejelenti a következő társulati tagok elhúnytat, u. m.: Korbuly Bogdán, nagybányai orvos; Woyna János Károly, nevelő; Litkey József, pátróhai reform. lelkész és Kirnbauer Gusztáv, szegszárdi ev. segédlelkész halálát.

Szomorú tudomásul szolgál.

Felolvassa az újabban rendes tagokul ajánlottak neveit, kik is — számra 42-en — egyhangúlag megválasztattak. — (Névsoruk a Közlöny 10-dik füzetének borítékán közzé tettett.)

LXVIII. SZAKGYŰLÉS.

1870. decz. 21-én.

Elnök: S z t o c z e k J ó z s e f.

Dr. Kétly Károly felolvassa „a villamosság befolyása az érzékszervekre“ című értekezését.

Ponori Thewrewk Emil pedig „a gyermeknyelvről“ tartott előadást.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.